

Jaromír Slomek

Václav Černý a Ferdinand Peroutka

Nenapadlo by mne srovnávat tyto dva muže, nebýt jedné věty z Peroutkovy soukromé korespondence, která byla zveřejněna až letos v knize jeho textů a textů o něm, nazvané *Deníky, dopisy, vzpomínky*.

Na jednom místě svých memoárů se Václav Černý Ferdinanda Peroutky nepříjemně dotkl: „/.../ *Lidové noviny* počaly především v úvodních pěstovat rozumnou politiku dobrého vycházení s Němci (Peroutkovo Chtěli jsme zpívat s anděly, musíme výti s vlky) /.../“¹ Není teď důležité zabývat se podrobně oním nešťastným výrokem, přesněji: chybně připsaným citátem. Peroutkovi byl k dispozici v torontském vydání, tam ho však sám – jak z korespondence vyplývá – neobjevil, byl na něj upozorněn z okruhu svých přátel. A současně byl vyzván, aby se veřejně ohradil. Takový krok odmítl a důvody vysvětlil.

Zdálo by se, že Václav Černý a Ferdinand Peroutka si museli být lidsky i pracovně velmi vzdáleni. Věkový rozdíl pouhých deseti let jevil se jako generační propast. Hlavní protiklad, smím-li hovořit zjednodušeně, spatřuji v tom, že Peroutka žil politickou publicistikou a krátce (jako poslanec Národního shromáždění v letech 1945–46) i praktickou politikou a jeho ambice literárněkritické byly jen okrajové (dramatickou a beletristickou součástí jeho díla teď pomíjím). U Černého tomu bylo přesně naopak: žil plně literaturou jako její historik, kritik, překladatel a interpret – a politická publicistika a praktická politika (mám na mysli krátké poválečné působení v České národní radě a Zemském národním výboru) jsou v jeho životě a díle marginální. Černý se Peroutkovi musel jevit jako

1 V. Černý: *Pláč Koruny české*, Toronto 1977, s. 84.

levičák – na rozdíl od Černého Peroutka například nikdy nepublikoval v *Rudém právu*. Překvapily, nebo nepřekvapily ho v roce 1946 výroky Václava Černého, jimiž odpovídal na předvolební anketu KSČ („jsem socialistou a domnívám se být vědeckým socialistou a můj poměr ke Komunistické straně Československa je nutně kladný“)? Zdalipak o těchto otázkách spolu oba muži hovořili v Čapkově vile při poválečných setkáních starých a nových pátečníků, pořádaných Olgou Scheinpflugovou? Vyhavily se snad roku 1977 Ferdinandu Peroutkovi postoje Václava Černého z druhé poloviny čtyřicátých let, když o něm v osobním listě utrousil nelichotivou poznámku („Nechci mu upírat na zásluhách, které sklídl jako kritik, ale jinak to vždy byl komický panáček.“)² Nevíme. Ale můžeme ve vztahu obou mužů jít dále do minulosti.

V roce 1939 Václav Černý recenzoval knižní soubor Peroutkových literárních kritik *Osobnost, chaos a zlozvyky*.³ Poté, co pojmenoval „čtyři hlavní výhody Peroutkovy kritiky“, jimiž mu byly „veliký rozhled, naprosté jasno v osobních kritériích a důsledná věrnost jim zachovávaná, vtipnost výrazu a bystrost úsudku“, poté, co stať *O vážnosti a žertu v literatuře* označil za „znamenitou“, poté, co ho další stati zaujaly svými „duchaplnými postřehy, bystrými nálezkami, jemnými psychologickými observacemi“, střetl se s Peroutkou nad jeho studií o F. X. Šaldovi, již označil za „kritický krach tak dokonale všestranný, že si lepší míry nezdaru stěžít lze přát“.⁴ Závěr je výmluvný: „Neodvoláváme /.../ ani slovo ze svých upřímných pochval Peroutkovy kritické knížky: muže cílů svých si jasně vědomého a statečného budeme vždy v kritice jen vítat. A Peroutka takový je, jak často v minulosti dokázal a v přítomné chvíli dále dokazuje. Ale stejně upřímně říkáme, že v této literární a duchovní kritice půjdeme vždy rozhodně proti němu“.⁵

Tyto výroky Peroutka jistě znal. Vyšly v *Kritickém měsíčníku* 29. dubna 1939, tedy v době mezi jeho prvním (několikadenním) a druhým (několikaletým) nacistickým vězněním. Následující slova ovšem nejspíš číst nemohl (možnost, že by se mu dostala do rukou v rukopisné podobě, lze

2 F. Peroutka S. Fleischmannové-Jílovské, prosinec 1977, in *Deníky, dopisy, vzpomínky*, Praha 1995, s. 231.

3 *Kritický měsíčník* 2, 1939, č. 4, s. 172–178 (viz též *Tvorba a osobnost I*, Praha 1992, s. 145–149).

4 V. Černý: *Tvorba a osobnost I*, s. 148.

5 Tamtéž, s. 149.

považovat za nepravděpodobnou): Černý je publikoval – v prvním díle svých vzpomínek – až po Peroutkově smrti (formou samizdatu roku 1979, knižně v Torontu o tři roky později): „*Mně* těch několik sporadických kontaktů, a vždy jen v záležitostech literárních a redakčních, úplně stačilo, aby mi bylo zřejmé, že běží o člověka vysoké intelektuální úrovně, pronikavého politického i kulturního pohledu i rozhledu, a hlavně naprosto *opravdového*, zcela celého, bytostně sjednoceného se svými stanovisky v politice i v kultuře. Poctivého a mravního. Masaryk neměl, jako filozof demokracie a praktik politické demokracie, schopnějšího stoupence a působivějšího publicistického mluvčího. A to tím spíš, že Peroutka nebyl vyznavačem slepým a duchem pouze repetičním. Byl muž přímý, nezáludný, bez podtrhů a klíčků, obchůzek a kompromisů.“⁶ A tak dále, skica v podobném tónu pokračuje, líčíc ještě Peroutkovu lidskost, citlivost, ryznost. Můžeme se pouze marně dohadovat, zda by Peroutka i se znalostí těchto vět přesto hovořil (opakuji, že pouze v soukromé korespondenci) o Černém coby o „komickém panáčkovi“ či o tom, že se zřekne napsat portrét Václava Černého, „ačkoli by to mohla být zábavná povídačka“. V onom dopise však následují věty klíčové: „Je pro mne nenapadnutelný z důvodu, který já daleko víc uznávám než on. Pražským pánům by připravilo značnou radost, kdybychom my dva se začali potýkat, a lepší češtinou, než se obyčejně děje. Ušetřili bychom jim kus práce, mohli by jen citovat. Tak tedy raději ne, pokud mne se týká /.../.“⁷

mlčení, jež si Peroutka uložil, nebylo, jak patrně, toliko projevem jeho noblesy. Bylo také vynuceno komunistickým režimem, jehož dosah byl v tomto případě větší, než si uvědomujeme. Ano, dva velikáni, jeden v exilu, druhý ve vnitřním exilu, spolu prostě *nemohli* polemizovat, neboť i oni, jakkoli vnitřně svobodní, byli totalitarismem donuceni k jakési autocenzuře. Kdyby byly po roce 1948 poměry normální, kdyby komunisté neuchvátili absolutní moc, kdyby lidé jinak smýšlející nebyli vyštíváni do exilu či uvrženi do žalářů, vypadala by i česká literatura docela jinak: byla by patrně bohatší též o polemiky Černý – Peroutka. Neříkám nic objektivního, pouze příkladem jedné potlačené diskuse rozšiřuji myšlenky otevřeného dopisu, odeslaného v září 1985 z Českoslo-

6 V. Černý: *Paměti 2*, Toronto 1982 (viz též *Paměti 1*, Brno 1994, s. 337).

7 F. Peroutka in *Deníky, dopisy, vzpomínky*, s. 233.

venska a adresovaného *budapeštského kulturnímu fóru*. Psalo se tam: „/.../ Těžko bude kdy možné zjistit, kolik talentovaných lidí nemohlo nikdy vůbec cokoli významného vykonat nikoliv proto, že jejich dílo bylo zakázáno, ale prostě proto, že vůbec nevzniklo, protože tato tísnivá životní atmosféra udusila jeho zárodek dřív, než se mohl rozvinout do zralého tvaru. A těžko kdy bude možné zjistit, co by byli veřejně působící vědci a umělci vykonali, kdyby měli jen trochu víc svobody a kdyby právě tato dusivá atmosféra předem katastrofálně nepodtínala jejich tvůrčí možnosti./.../“⁸ Text tehdy podepsali – připomínám pro osvěžení paměti – Jiří Dienstbier, Václav Havel, Petr Kabeš, Eya Kantůrková, Jan Lopatka, Karel Pecka, Jaroslav Seifert, Petruška Šustrová, Dominik Tatarka, Ludvík Vaculík a také – Václav Černý.

⁸ Dopis budapeštskému kulturnímu fóru, dokument Charty 77 č.24/1985, Libri prohibiti (INFOCH).